

MEER AANDACHT VOOR DE GRUTTO

HET BEHEER VAN HET LEEFGEBIED VAN DE GRUTTO EN ANDERE WEIDVOGELS

NOTITIE IN VERBAND MET DE ONTWIKKELING
VAN HET WEIDVOGELGEBIED DEMMERIK/DONKEREIND/BOSDIJK

VERSLAG VAN DE TWEEDE WORKSHOP OVER GRUTTOBEHEER
GEHOUDEN TE ABCOUCDE OP 25 NOVEMBER 2009

INHOUD

INLEIDING	3
RUST EN CONTINUÏTEIT VAN HET BEHEER	4
DROOGLEGGING	5
PREDATOREN	6
HET NOODZAKELIJKE BEHEER VOOR OPGROEIENDE KUIKENS	7
BEHEERSOVEREENKOMSTEN	9
COMMUNICATIE	9
CONCLUSIES EN VOORLICHTING	9
LITERATUUR	11

DEELNEMERS

Theo de Boer	ANV De Utrechtse Venen - Bestuurslid
Dick Boogaard	Voorzitter Gebiedscommissie De venen
Dick Dekker	Jisperveld (ervaringsdeskundige)
Danny Ellinger	Foto Natura BV (fotograaf en ervaringsdeskundige grutto)
Marcel Gutter	Provincie Utrecht - Inrichting Landelijk Gebied
Leen Heemskerk	Grutto-tellingen Demmerik (ervaringsdeskundige)
Joost Samsom	Agrarier Demmerikse Polder
Joost Tersteeg	Bureau Wing
Wolf Teunissen	Sovon Vogelonderzoek Nederland - Afd. Onderzoek en Advies
J. de Vos	Staatsbosbeheer (Beheerder Demmerikse Polder)
Sytze de Vries	Natuurmonumenten (ervaringsdeskundige)
Gerard van Zuijlen	Agrarische Natuurvereniging Utrechtse Venen (Veldcoördinator)

BESTUUR

DE GROENE VENEN

Luuc Mur	Voorzitter
Charlotte Smit	Secretaris
Carmèn Gopalrai	Bestuurslid
Cees Koper	Bestuurslid
Gerard Korthals	Bestuurslid
Harry Vallenduuk	Bestuurslid

INLEIDING

In de Demmerikse Polder ligt een weidevogelreservaat van Staatsbosbeheer. Dit reservaat heeft samen met de omliggende gebieden Donkereind en Bosdijk een zeer goede stand aan weidevogels (Heemskerk 2009, Kuiper 2009).

In het kader van het gebiedsplan De Venen wordt het gebied Donkereind/Bosdijk geoptimaliseerd voor de landbouw en het beheer van weidevogels. De Groene Venen, vereniging voor milieu- en natuurbescherming van Vinkeveen en Waverveen, heeft aan dit beleid een bijdrage willen leveren in de vorm van de organisatie van twee workshops gericht op het beheer van weidevogelgebieden.

De eerste workshop, gehouden op 25 september 2007, was vooral gericht op de planologische problemen omtrent de situering van een weidevogelreservaat. Centraal stond in deze opgave de vraag in hoeverre weidevogelreservaten beïnvloed worden door nabijgelegen moerasgebieden en in hoeverre dit probleem zou spelen bij de ontwikkeling van de Groene Ruggengraat. ("Accent op de grutto", De Groene Venen oktober 2007)

De tweede workshop, gehouden op 25 november 2009, was veel meer gericht op de inrichting en het beheer van de te beschermen terreinen zelf. Deze nota bevat de conclusie van de tweede workshop.

Voor de workshop werden een aantal deskundigen en beheerders van weidevogelreservaten uitgenodigd. Gediscussieerd werd aan de hand van een aantal stellingen. De stellingen werden beantwoord door de deskundigen, waarna de antwoorden op hun bruikbaarheid werden getoetst door de ontwikkelaars en beheerders van het gebied Demmerik/Donkereind/Bosdijk. Tijdens de discussies werd vaak het beleid voor het behoud van de grutto centraal gesteld, omdat deze soort als uiterst kritisch wordt beschouwd. Verschillende keren werd echter benadrukt dat ook het beheer van andere weidevogels niet vergeten mag worden en dat dit beheer grotendeels parallel loopt aan het beheer van de grutto.

In het symposium werd ingegaan op de aspecten: rust en continuïteit, drooglegging, predatoren, het noodzakelijke milieu voor de opgroeiende kuikens (de vegetatiestructuur, het maaibeeld, ruimtelijk en in de tijd) en het slootkantbeheer. Deze aspecten worden in deze nota behandeld. De nota wordt afgesloten met een conclusie.

RUST EN CONTINUÏTEIT VAN HET BEHEER

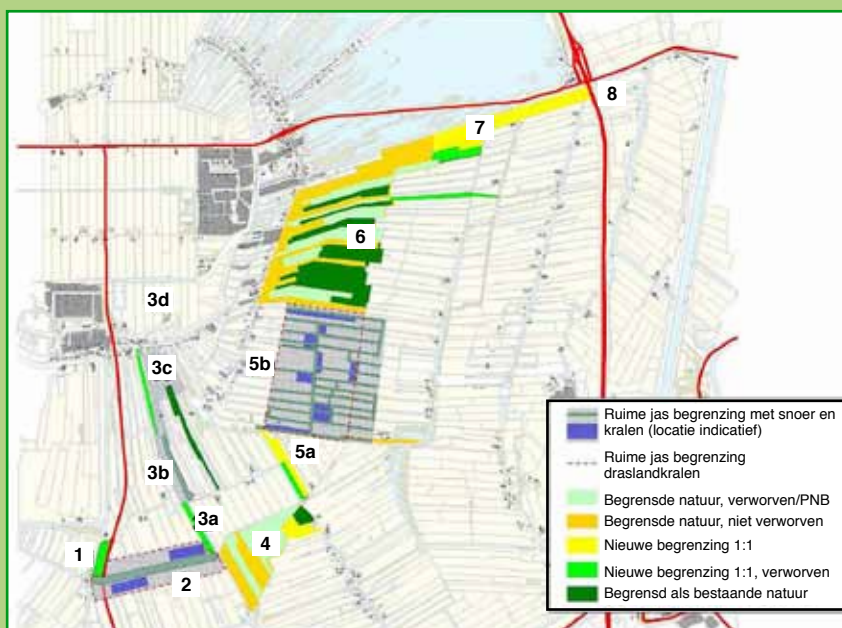
Weidevogels zijn voor wat hun broedgedrag betreft zeer gevoelig voor verstoring. Deze verstoring kan veroorzaakt worden door menselijke bewoning maar ook door verstoring door predatoren bijvoorbeeld uit nabij gelegen moerasgebieden of te intensieve veehouderij in nabuurpercelen. De conclusie werd getrokken dat voor een goed weidevogelbeheer een aaneengesloten weidegebied van 200 - 250 ha noodzakelijk is. Weidevogelgebieden zouden minimaal 250 m van de bewoning moeten liggen. Het weidevogelgebied van Donkereind/Bosdijk (kaart gebied 5b) voldoet hier redelijk aan. Het weidevogelreservaat Demmerikse Polder (gebied 6) voldoet hier minder aan daar het direct gelegen is achter de bebouwing van de weg Demmerik. De isolatie van het reservaat ten opzichte van de bebouwing zou verbeterd moeten worden door bijvoorbeeld de aanleg van een doorlopende sloot zonder bruggen waardoor o.a. huiskatten het gebied moeilijker kunnen bereiken.

Bij het beheer van weidevogels worden

steeds meer nestcontroles uitgevoerd.

Duidelijk is dat deze controles verstoring werken en dus tot het uiterste beperkt dienen te blijven. Tellingen van territoria op afstand hebben duidelijk voorkeur.

Grote delen van het gebied Donkereind/Bosdijk zullen door agrariërs beheerd worden. Hiervoor zullen verschillende typen beheersovereenkomsten worden afgesloten. Het gevaar dreigt dat door de wisseling van eigenaren dan wel van overeenkomsten het beheer veranderlijk is hetgeen voor weidevogels nadelig is. Weidevogels worden redelijk oud (15 jaar) en hebben een reproductieperiode van vele jaren. Daarnaast zijn ze conservatief in de keuze van hun broedplaats. Hieruit kan geconcludeerd worden dat lange periodes van continu beheer de stand ten goede zal komen. In de discussie werd vastgesteld dat een constant beheer over een periode van meer dan 10 jaar van groot belang is. Een minimale continuïteit is ook in het belang van de agrarische beheerders.

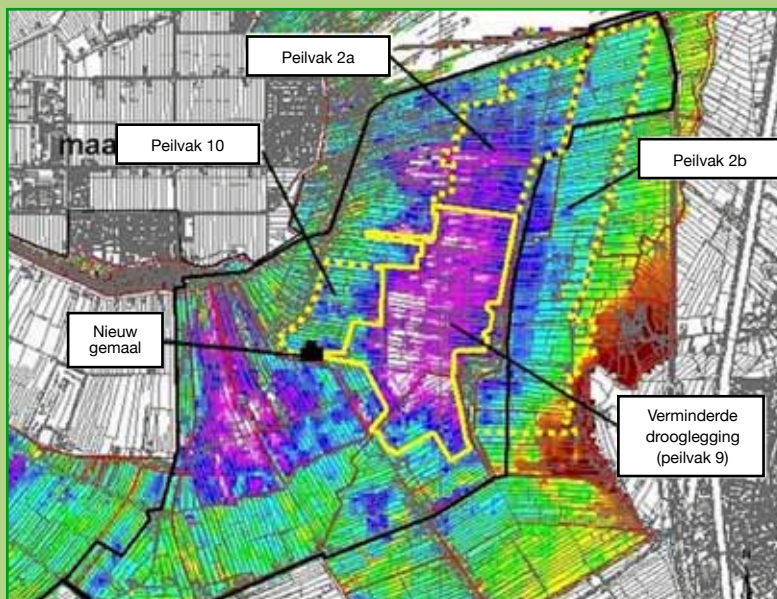

DROOGLEGGING

Een drooglegging van 20 - 40 cm wordt gezien als ideaal voor weidevogels. Het genoemde gebied is een echt laagveengebied met een niet te grote drooglegging om de inklink zoveel mogelijk te beperken. In het kort geleden geaccordeerde watergebiedsplan wordt voor peilvak 9, het belangrijkste weidevogelgebied, uitgegaan van een niveau van - 2.60 m NAP. Dit peil veroorzaakt voor grote delen gedurende een aantal jaren een drooglegging van meer 40 cm. De optimale drooglegging van 20 - 40 cm wordt dus niet bereikt. Door de inklink zal echter het optimale peil na een aantal jaren wel bereikt worden (concept gebiedsconvenant Groot Wilnis-Vinkeveen 2010-2020).

Wordt uitgegaan van een drooglegging van - 2.50 m NAP, dan wordt het optimale peil gedurende de hele planperiode bereikt.

Eén van de bekende problemen in de veenweiden is het geringe doordringen van het water uit de sloten naar het midden van de percelen. In droge perioden heeft de vegetatie hier ernstig onder te lijden en ontstaan open plekken die een verstopping van het veen tot gevolg heeft. De laatste tijd is veel geëxperimenteerd met onderwaterdrainage, waarbij water gedurende droge periodes naar het midden van de percelen kan stromen. Door de toevoer van het vaak mineralenrijke water zijn de resultaten van deze experimenten niet altijd positief. Geconcludeerd kan worden dat in het gebied van Demmerik/Donkereind/Bosdijk de noodzakelijke drooglegging over het geheel bereikt kan worden maar dat verdroging van de middelste delen van de percelen een probleem kan veroorzaken.

PREDATOREN

In de periode dat de weidevogels in de weilanden verblijven zijn ze kwetsbaar door vele predatoren. Uit recent onderzoek (Schekkerman, 2008) blijkt duidelijk dat predatie een belangrijke verliesfactor is voor jonge weidevogels. De belangrijkste predatoren zijn de verwilderde huiskat, de vos, de hermelijn, de wezel, de buizerd, de zwarte kraai, de blauwe reiger, de torenvalk en de bruine kiekendief. Over het algemeen wordt aangenomen dat zoogdieren een kleinere invloed op de populatie hebben dan vogels. (Schekkerman, 2008). Niet in alle stadia zijn weidevogels door verschillende predatoren even kwetsbaar. Volwassen vogels hebben veel minder te duchten van de zwarte kraai en de blauwe reiger dan de kuikens. De negatieve invloeden van een aantal predatoren kunnen goed worden beperkt door een aangepast beheer.

De schade van verwilderde huiskatten kan aanzienlijk worden beperkt door de aanleg van een doorlopende sloot achter de bebouwing waarmee de toegang naar de te beschermen gebieden wordt beperkt. Voor het reservaat Demmerik kan dit een oplossing zijn omdat hier het reservaat direct aansluit bij de bebouwing.

Kleine zoogdieren als vos, hermelijn en

wezel vinden hun onderkomen in de verrijgde delen van het gebied bijvoorbeeld bij de dammen en de bruggen. De dieren leggen waarschijnlijk vrij grote afstanden af om hun prooi te vinden. Toch wordt algemeen aangenomen dat het verwijderen en voorkomen van ruigten de predatiedruk van kleine zoogdieren zal beperken.

Bij de vogels kunnen we twee categoriën onderscheiden. De echte roofvogels als buizerd, bruine kiekendief en torenvalk en daarnaast de meer opportunistische soorten als zwarte kraai en blauwe reiger. De predatiedruk van de tweede groep komt vooral voort uit de mogelijkheden die ontstaan op net gemaaide percelen. De predatiedruk is dan gericht op de makkelijk zichtbare kuikens die zich op het perceel ophouden. Voor de meeste predaterende vogels telt dat zij hun nest bouwen in hogere bomen en graag jagen vanuit een boom waarin ze rusten. Hogere bomen spelen dan ook een negatieve rol bij de keuze van de territoria van weidevogels.

In het gebied staan van oudsher geriefbosjes. Deze hebben een cultuur- en natuurhistorische waarde. Bezien moet worden hoe met deze bosjes omgegaan dient te worden in het kader van het weidevogelbeheer. Hetzelfde geldt voor de opschietende bomen langs de voormalige spoorbaan die door de Demmerikse Polder loopt en het snel opschietend hout langs de berm van de Ter Aase Zuwe.

HET NOODZAKELIJKE MILIEU VOOR DE OPGROEIENDE KUIKENS

Vanuit de literatuur wordt steeds meer gewezen op het belang van een goed milieu voor de kuikens. De achteruitgang van de grutto-populatie van 125.000 paar in 1975 naar ongeveer 68.000 paar in 2004 (SOVON 2002) wordt voor een aanzienlijk deel toegeschreven aan de slechte broedresultaten in de weilanden. De slechte overlevingskansen van de kuikens spelen hierbij een belangrijke rol (Scheckerman, 2008).

Er kunnen zich verschillende problemen voordoen die bijna allemaal te maken hebben met het agrarisch beheer.

Belangrijke aspecten zijn:

- **TE VROEG MAAIEN**

Begin maart arriveren de grutto's in de weilanden. Het broeden begint enige weken later. De jonge vogels vliegen begin juni uit. Vele weilanden worden echter reeds in de eerste weken van mei gemaaid. Een deel van de jonge vogels gaat dan ook verloren door het te vroeg maaien. Toen in 2006 door slechte weerscondities vele weilanden pas begin juni gemaaid konden worden, was het geschatte aantal uitgevlogen jonge vogels significant hoger dan in de voorgaande jaren (Teunissen et al. 2007). In als weidevogelgebied beheerde gebieden zou dus voor 15 juni niet gemaaid mogen worden.

- **INSECTEN**

Gedurende de eerste weken van hun leven zijn de kuikens voor hun voedsel sterk afhankelijk van de aanwezigheid van kleine dieren, voornamelijk van insecten. Bloemrijke hooilanden hebben een veel hogere concentratie aan insecten dan de monocultures van raaigrassen. Niet gemaaide delen hebben een hogere concentratie aan insecten dan net gemaaide delen.

- **VEGETATIE**

Het dicht opeen groeiende, relatief hoge raaigras is voor de opgroeiende kuikens een moeilijk milieu. Vooral in natte periodes komen veel kuikens om in dit kletsnatte milieu. Getracht wordt de problemen met het hoge en dichte gras op te lossen door mozaïek beheer, waarbij afwisseling wordt gecreëerd tussen gemaaide en niet-gemaaide percelen. Bij nat weer zouden de kuikens de gemaaide percelen kunnen opzoeken maar zoals hierboven reeds is vermeld zijn de kuikens in het gemaaide gras een makkelijke prooi voor predatoren. Vooral de meer opportunistische soorten, zoals de blauwe reiger en de zwarte kraai, moeten het voor het vinden van de kuikens primair hebben van deze net gemaaide percelen.

- SLOOTKANTBEHEER

Slootkanten kunnen een belangrijke schuilplaats vormen voor de kuikens. Daarbij kunnen de slootkanten een positieve bijdrage leveren aan de soortenrijkdom van planten en aan de aanwezigheid van veel verschillende soorten insecten. Voor een aantal eendensoorten herbergen de slootkanten belangrijke broedplaatsen. In verschillende opzichten kan een goed slootkantbeheer een positieve bijdrage leveren aan weidevogelbeheer. Voorkomen dient te worden dat de slootkanten verworden tot uitgestrekte moeraszones met opgaande struiken als wilg en els want de kans is groot dat deze op hun beurt een goede schuilplaats vormen voor predatoren. Dit kan voorkomen worden door een goed maaibeheer.

Uit deze gegevens kan geconcludeerd worden dat kuikens de grootste overlevingskansen hebben in laat gemaaid land met een niet te dichte, soortenrijke en kruidenrijke vegetatie. Deze vegetatie kan het best bereikt worden door een regelmatige lichte bemesting met natuurlijke ruige mest. De kruidenrijke vegetatie is niet alleen minder dicht maar bevat ook voldoende insecten en andere kleine dieren die als voedsel kunnen dienen voor de kuikens. De voor de plantengroei benodigde mineralen komen vrij uit de ruige mest door mineralisatie van de mest. Dit proces verloopt langzaam waardoor de mineralen langzaam vrijkomen, hetgeen een goede ontwikkeling van soortenrijke vegetaties stimuleert. Het gebruik van ruige mest stimuleert tevens het bodemleven. Een rijk bodemleven is als voedselbron ook belangrijk voor de volwassen vogels.

BEHEERSOVEREENKOMSTEN

Om op den duur in het gebied Donkereind/Bosdijk de weidevogelstand te behouden en uit te breiden dienen de af te sluiten beheersovereenkomsten uit te gaan van de volgende punten:

- Langdurig constant beheer
- Keiharde afspraken en dito controle op naleving
- Een volledige rustperiode van 1 april tot 15 juni (dus in deze periode niet alleen niet maaien maar ook niet mesten, rollen, gif spuiten, inzaaien etc.)
- Verarming van de vegetatie en het gebruik van ruige mest
- Het (voorlopig) toepassen van mozaïekbeheer
- goed slootkantbeheer

Daarnaast dient veel aandacht geschonken te worden aan het vrijhouden van het gebied van opgaand geboomte en dient de drooglegging slechts een korte overgangperiode meer dan 0,4 m te bedragen.

COMMUNICATIE EN VOORLICHTING

Het voorgaande heeft betrekking op het beheer van weidevogelgebieden. De deelnemers aan de workshop benadrukken dat het heel belangrijk is dat betrokkenen en bewoners/bezoekers van het gebied tijdig geïnformeerd worden over het hoe en waarom van benodigde maatregelen. Dat geldt temeer bij eventuele controversiële ingrepen zoals het terugzetten van bosschages langs wandelpaden.

CONCLUSIES

Het gebied Demmerik/Donkereind/Bosdijk heeft een geringe drooglegging. Deze zal de komende jaren iets toenemen door een peilverlaging van het gebied Donkereind/Bosdijk. De drooglegging zal voor 60% van dit gebied gedurende enkele jaren 0,4 m gaan bedragen. Door de te verwachten inklink zal dit slechts over een periode van 4 jaar het geval zijn.

Daarna zal de drooglegging weer minder dan 0,4 m bedragen hetgeen als acceptabel beschouwd kan worden.

Het gebied Demmerikse Polder grenst aan het bebouwingslint van de weg Demmerik en daarmee is de rust in het gebied niet gegarandeerd. Dit kan enigszins verbeterd worden door de aanleg van een afsluitende sloot vlak achter de bebouwing waardoor huiskatten het gebied moeilijker in kunnen komen. De aanwezigheid van bomen en struiken in dit bebouwingslint blijft een probleem. Voor het weidevogelbeheer speelt de lijn van opgaande bomen lopend over de oude spoorbaan een negatieve rol.

Het centrumgebied van Donkereind/Bosdijk ligt ver van de bebouwing en is dus geschikt voor een goed beheer. Belangrijk is dat in het gehele centrumgebied voldoende rust wordt gegarandeerd en dat er een langdurig constant beheer gevoerd zal worden.

Predatoren spelen een belangrijke rol bij het opgroeien van de kuikens. Bosschages zoals geriefbosjes, pestbosjes, houtsingels etc. trekken predatoren aan en hebben dus een negatieve invloed op het reproductiesucces. In net gemaaid gras kunnen predatoren de jonge kuikens makkelijker vinden dan in het niet-gemaaid gras.

Het opgroeisucces van de kuikens wordt voor een groot deel bepaald door het agrarisch beheer van het gebied. Geconcludeerd kan worden dat het beheer gericht moet zijn op het verkrijgen van een kruidenrijke, insectenrijke, niet te dichte vegetatie. In deze omgeving kunnen de predatoren de kuikens minder makkelijk vinden dan in het gemaaid gras. Door de open vegetatiestructuur hebben de kuikens minder last van natte perioden. Om de open vegetatie te bereiken is een lange periode van verschraling nodig, waarbij ruige mest met mate wordt gebruikt. Zolang het open vegetatiebeeld nog niet tot stand is gekomen kan het toepassen van mozaïekbeheer een positieve rol spelen. Aanvullend kan slootkantbeheer stimulerend werken.

LITERATUUR

- De Groene Venen: Accent op de Grutto, workshopverslag, Vinkeveen 2007 (www.degroenevenen.eu)
- Gebiedsconvenant Groot-Wilnis-Vinkeveen 3e concept 2009
- M. Kuiper en G. van Zuylen: Bosdijk-Demmerik-rapportage, Mozaïek op Maat 2009
- H. Schekkerman: Precocial Problems, Proefschrift, Alterra Wageningen 2008
- SOVON: Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, Leiden 2002
- W. Teunissen, F. Willems en F. Majoor: Broedsucces van de grutto in drie gebieden met verbeterd mozaïekbeheer, SOVON-onderzoeksrapport 2007/06 Nederland, Beek-Ubbergen 2007

COLOFON

Fotografie: Danny Ellinger (Foto Natura) - Maarten Koch (Koch Studio's) - H. Nordkamp - K. Dijkema - H.H.G. Verbeek - H. Brandsma - Friese VogelWachten - Weidevogelbescherming Weerselo - Vogelwacht Grou – Birdphoto - PCF Holland

Vormgeving: Tobias Baanders, www.tobiasart.eu, info@tobiasart.eu

De Groene Venen

© Vereniging voor Milieu- en Natuurbescherming Vinkeveen en Waverveen

Secretariaat: Demmerik 46a, 3645 EC Vinkeveen

Telefoon: 0297 261576

Email: info@degroenevenen.eu

www.degroenevenen.eu

www.degroenevenen.eu